

● สุจิตต์ วงษ์เทศ ●

อีสาน 13 แคว้นสุโขทัย กับลุ่มแม่น้ำมูล

แคว้นสุโขทัยมีอาณาเขตทางทิศตะวันออกถึงเมืองเพชรบูรณ์ลุ่มแม่น้ำป่าสัก ทางใต้ถึงเมืองพระบาง (นครสวรรค์) ส่วนทางตะวันออกเฉียงเหนือถึงเมืองนครไทย (อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก).

แต่ใกล้ขีดสนธิสนมกับบ้านเมืองทางแอ่งสกลนครบริเวณอีสานเหนือตั้งแต่เขตจังหวัดสกลนครถึงเวียงจันทน์ เพราะมีจารึกสุโขทัยหลายหลักกล่าวถึง. แต่ไม่พบหลักฐานชัดเจนว่าลุ่มน้ำโขงเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลในแอ่งโคราช.

แคว้นสุโขทัยอาจเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลก็ได้ เพราะมีร่องรอยบางอย่างอยู่ในจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 (วัดศรีชุม) ซึ่งเป็นจารึกของ "มหาเถรศรีศรัทธาจารย์จันทมนะ" ผู้ทรงเป็น "หลานพ่อขุนผาเมือง" เล่าประวัติตัวเองว่าเมื่ออายุราว 17-18 ปีได้รับกับ ท้าวอิจาน.

ชื่อท้าวอิจานนี้จารึกไม่ได้บอกว่าเป็นเจ้าเมืองอยู่ที่ไหน. แต่ จิตร ภูมิศักดิ์ มีความเห็นว่าท้าวอิจานเป็นเจ้าเมืองอีสานอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่นครราชสีมาถึงบุรีรัมย์.

ชื่อ "อิจาน" บัดนี้ยังอยู่ในทิศใต้ของจังหวัดนครราชสีมา คือเป็นชื่อคลองใหญ่ เรียกว่า คลองอิจาน.

เป็นตัวแทนอำนาจของนครธมในดินแดนอีสานตั้งแต่แอ่งสกลนครลงมาถึงแอ่งโคราช.

เครื่องถ้วยสังคโลกของสุโขทัยสมัยแรกๆ ก็ได้รับความรู้ทางเทคโนโลยีไปจากเครื่องถ้วยบ้านกรวดที่บุรีรัมย์ ฉะนั้น มีความเป็นไปได้สูงที่แคว้นสุโขทัยโดยเฉพาะกลุ่ม "ราชวงศ์ผาเมือง" จะมาเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองแถบลุ่มแม่น้ำมูลซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของเขมรนครธมมาก่อน.

‘ขอมแปรพักตร์’

กรณีอีสานและลาว

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับ มีข้อความตรงกันว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดกองทัพรุงศรีอยุธยาไปตีเขมรที่กรุงศรีโสธรปุระ (นครธม) เมืองหลวงของกัมพูชาขณะนั้น.

สาเหตุที่จะยกไปตีเขมรครั้งนั้นก็เพราะ "ขอมแปรพักตร์".

ที่เกิด "ขอมแปรพักตร์" ขึ้นนี้ ประวัติศาสตร์ไทยอธิบายว่า เพราะกัมพูชาเคยอยู่ในความปกครองของกรุงอโยธยามาก่อน. เมื่อเปลี่ยนวงศ์กษัตริย์แล้วสถาปนาพระนครใหม่เป็นกรุงศรีอยุธยาทำให้กัมพูชาแข็งข้อ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ต้องกรีธาทัพไปถล่มปราบปราม.

นี่เป็นเพราะ "ขอมแปรพักตร์".

จิตร ภูมิศักดิ์ ไม่เห็นด้วยกับคำอธิบายนี้ (*สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา*, 2526, 271-295) แล้วเสนอว่าน่าจะเป็นเหตุมาจากสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างเขมร, ลาว, กับกรุงศรีอยุธยา.

ประวัติศาสตร์ลาวช่วงนี้เกิดความขัดแย้งในราชสำนักแคว้นล้านช้าง (หลวงพระบาง). ตัวท้าวฟ้าจุมถูกเนรเทศ จึงไปขอรับราชการอยู่ในราชสำนักเขมรจนเป็นที่โปรดปรานมาก กษัตริย์เขมรถึงกับยกบรรดาศักดิ์ว่านายแสนแก้วให้เป็นชายา.

เมื่อถึงเวลาหลังจากนั้น กษัตริย์เขมรก็สนับสนุนไพร่พลให้ท้าวฟ้าจุมยกไปชิงบ้านเมืองคืน.

ท้าวฟ้าจุมยกไพร่พลขึ้นไปตามแม่น้ำโขง ยึดบ้านเมือง "เขตสะสม" ทั้งสองฝั่งโขงได้โดยสะดวก เพราะเคยอยู่ในอิทธิพลของขอมมาก่อน.

ต่อจากนั้นขึ้นไปยึดกรุงล้านช้างสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 1896 ได้เสวยราชสมบัติในบั้นเอง.

จารึกสุโขทัยสมัยพญาลิไทที่ร่วมสมัยยอมรับ

แดนอีสาน แต่ฉบับเก่าที่สุดบันทึกไว้สั้นๆ เพียงว่า **เจ้าเมืองพิมายพนมรุ้ง** ยอมอ่อนน้อม "ถวายบังคม (ต่อ) ผู้เป็นเจ้า" คือสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (หรือเจ้าสามพระยา พ.ศ.1967-1991) (*อุบลศรี วรรณพันธุ์, การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, วิทยานิพนธ์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2524*).

รัชกาลต่อมาคือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (หรือเจ้าสามพระยา, พ.ศ.1991-2031) ทรงตรากฎหมายตราสามดวงชื่อ "เมืองนครราชสีมา" เป็นครั้งแรก รวมถึงเมืองอื่นๆ ที่อยู่ต่อเนื่องจากลุ่มแม่น้ำมูลถึงแม่น้ำโขงคือ เมืองโคตรบอง กับ เมืองเรอแก้ว ด้วย.

ต่อมาอีกครั้งหนึ่งในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ พระราชพงศาวดารบันทึกว่า พระองค์โปรดให้สร้าง **เมืองนครราชสีมา**.

สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีพระนิพนธ์เรื่อง "เมืองนครราชสีมา" ว่า มีขอบเขตคือเมืองจันทน์อยู่ทางทิศตะวันตก, เมืองชัยภูมิอยู่ทางทิศเหนือ, เมืองพิมายอยู่ทางทิศตะวันออก, เมืองบุรีรัมย์อยู่ทางทิศตะวันออก, และเมืองนางรองอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ (*โบราณคดีนครราชสีมา, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2512, หน้า 8-22*).

ลา ลูแบร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสอธิบายว่า **เมืองนครราชสีมา** คือเมืองชายแดนที่อยู่ติดพรมแดนลาว (*ราชอาณาจักรสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, สำนักพิมพ์ก้าวหน้า พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ 2510, หน้า 24*). แสดงว่าอาณาเขตของลาวสมัยนั้นอยู่ลึกเข้ามาชนแดนเมืองนครราชสีมา.

อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่ากรุงศรีอยุธยาไม่มีความพยายามอย่างจริงจังในการขยายอำนาจในอีสานให้ชนเหนือจากเมืองนครราชสีมาออกไปเลย. จริงอยู่, ตามทฤษฎีเมืองนครราชสีมาสิทธิในการปกครองขยายกว้างออกไปไกลพอสมควร. เมืองนครราชสีมาเป็นหัวเมืองของกรุงศรีอยุธยาที่เท่ากับว่ากรุงศรีอยุธยามีอำนาจเลยเมืองนครราชสีมาลึกเข้าไปในลุ่มแม่น้ำมูลด้วย. แต่ที่แท้จริงแล้วก็เป็น การควบคุมกันอย่างหยาบๆ เท่านั้น (*ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์, "บทนำ" ในหนังสือ, ประวัติศาสตร์อีสาน, เล่ม 1, ของ เต็ม วิชาญพจนกิจ, สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์เมื่อ 2513, หน้า 1-7*).

ไม่ว่าการควบคุมลุ่มแม่น้ำมูลจะเป็นอย่างไร, แต่การสร้างเมืองนครราชสีมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ อย่างมั่นคงและแข็งแรงด้วยเทคโนโลยีระดับสูงจากต่างประเทศแล้วส่งขุนนางไปเป็นเจ้าเมือง, แสดงว่ามีกิจกรรมทางการค้าและการเมืองสูง.

โดยเฉพาะทางด้านการค้ามีหลักฐานสมัยต่อมาว่าเป็นการค้าทางบกโดยใช้เกวียนขน "ของป่า" ไปส่งที่พระนครศรีอยุธยา.

ความเคลื่อนไหวทั้งหมดนี้ย่อมมีส่วนสนับสนุนให้ประชาชนจากบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไปตั้งหลักแหล่งที่เมืองนครราชสีมาด้วย.

ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ.2310 ไม่นานเดือนนัก มีเจ้านายจากพระนครศรีอยุธยาพระองค์หนึ่งทรงรวบรวมผู้คนจากบริเวณเมืองนครนายกกับเมืองปราจีนบุรีขึ้นไปปักหลักหัวกกบฏบ้านเมืองอยู่ที่เมืองพิมาย.

นี่คือการตั้งหลักแหล่งของคนภาคกลางอีกกลุ่มหนึ่งในอีสาน. ●

● วิสูตร ขาวเนียม ●

เสียงในดวงตา

